

УДК 336:347.7

DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V36\(2022\)-20](https://doi.org/10.31521/modecon.V36(2022)-20)

Товпик Д. В., студентка I курсу магістерського рівня вищої освіти, Національний університет «Острозька академія», м. Острог, Україна

ORCID: 0000-0001-9282-3589

e-mail: daria.tovpyk@oa.edu.ua

Дем'янчук О. І., доктор економічних наук, доцент, професор кафедри фінансів, обліку і аудиту, Національний університет «Острозька академія», м. Острог, Україна

ORCID: 0000-0002-4930-3315

e-mail: olha.demianchuk@oa.edu.ua

Теоретичні положення фінансової безпеки як складової економічної безпеки підприємства

Анотація. У статті досліджено категорію «фінансова безпека підприємства» як складової економічної безпеки. Окреслено праці вітчизняних та закордонних дослідників у питаннях економічної й фінансової безпеки підприємств. Представлено авторське розуміння понять «економічна безпека» та «фінансова безпека». Проаналізовано значення фінансової безпеки при веденні господарської діяльності підприємствами. На основі праць вітчизняних та закордонних науковців-економістів авторами схарактеризовано та систематизовано ключові цілі, завдання та принципи організації фінансової безпеки підприємства.

Виходячи з того, що все частіше виникають нові гібридні кризи, а разом з тим і нові інструменти та методи управління, зокрема у фінансово-господарській діяльності підприємств, зроблено висновок, що перелік завдань та принципів фінансової безпеки підприємства може бути розширено.

Ключові слова: економічна безпека; фінансова безпека; підприємство; ризик; стратегія; криза.

Товпик Д. В., student of the 1st year of the master's level, National University «Ostroh Academy», Ostroh, Ukraine

Demianchuk O. I., Doctor of Economics, Associate Professor of the Department of Finance, Accounting and Audit, National University «Ostroh Academy», Ostroh, Ukraine

Theoretical Provisions of Financial Security as a Component of the Economic Security of the Enterprise

Abstract. Introduction. The article examines the category «financial security of the enterprise» as a component of economic security. The work of domestic and foreign researchers on the issues of economic and financial security of enterprises is outlined. The importance of financial security in the conduct of business activities by enterprises is analyzed.

Purpose. The uncoordinated actions of enterprise managers are also reinforced by such external factors of negative influence as hybrid crises, wars, the emergence of new viruses, not to mention the systematic threats of disturbances in the consumer and purchasing behavior of buyers, the entry of new competitors into the market, changes in tax and economic legislation, strategic goals managers of companies in the conditions of globalization, rapid technological progress, which can be difficult to catch up. A wide range of these factors can even lead to mass bankruptcy and liquidation of bankrupt economic entities. The answer to the challenges of today is to create such a financial security management mechanism, which will not only be effective here and now, but will also be adaptive to potential risks in the future. At the same time, at first glance, theoretical provisions remain unchanged and specialist scientists cannot derive new theories or interpretations of familiar terms related to financial security. However, in our opinion, the purpose, tasks and principles of building the financial security of the enterprise may also change, or more precisely, these components can no longer be universal and need to be expanded and modified depending on new circumstances.

Results. The author's understanding of the concepts of "economic security" and "financial security" is presented. The authors characterized and systematized the key goals, tasks and principles of the organization of financial security of the enterprise.

Conclusions. Based on the fact that new hybrid crises are emerging more and more often, as well as new management tools and methods, in particular in the financial and economic activities of enterprises, it was concluded that the list of tasks and the principle of financial security of the enterprise can be expanded. In particular, it is worth paying attention to the principles of legality, awareness and prevention when building an effective mechanism for managing the financial security of enterprises.

Keywords: economic security; financial security; enterprise; risk; strategy; crisis.

JEL Classification: G 30, G 33.

Постановка проблеми. У часи, коли словом року не тільки до психологічного стану людини, а і до стає «пермакриза», яке цілком може застосовуватися знаходження економіки держави та підприємства у

¹Стаття надійшла до редакції: 17.12.2022

Received: 17 December 2022

стані постійних криз, неабияку роль відіграє фінансова безпека як складова економічної безпеки підприємства.

Фінансова безпека може існувати, як на макро-, так і мікрорівні, але в обох випадках вона вважається важливою складовою економічної безпеки. Стабільний фінансовий стан характеризується збалансованістю ресурсів, спроможністю виконувати свої боргові зобов'язання, позитивним сальдо балансу та здатністю до стабільного розвитку в довгостроковій перспективі. Недотримання цих умов може похитнути фінансову безпеку суб'єктів господарювання, а в результаті й розбалансувати економіку країни. Неузгоджені дії керівників підприємств підкріплюються й такими зовнішніми чинниками негативного впливу, як гібридні кризи, війни, виникнення нових вірусів, не говорячи вже про систематичні загрози пертурбацій в споживчій та купівельній поведінці покупців, виходу на ринок нових конкурентів, змін податкового та господарського законодавства, стратегічних цілей керівників фірм в умовах глобалізації, швидкий технологічний прогрес, який буває важко наздоганяти. Широкий ряд цих чинників може призвести навіть до масового банкрутства та ліквідації збанкрутих суб'єктів господарювання. Відповіддю на виклики сучасності є створення такого механізму управління фінансовою безпекою, який не тільки буде ефективним тут і зараз, але й буде адаптивним до потенційних ризиків у майбутньому. При цьому, на перший погляд, теоретичні положення залишаються незмінними й вчені-спеціалісти не можуть вивести нових теорій або трактувань вже знайомих нам термінів, що стосуються фінансової безпеки. Проте, на наш погляд, може змінюватися також мета, завдання та принципи побудови фінансової безпеки підприємства, а точніше дані складові вже не можуть бути універсальними та потребують розширення та видозміни залежно від нових обставин.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Нами було опрацьовано праці вітчизняних та закордонних учених, які так чи інакше досліджували питання фінансової безпеки, чи то держави, чи то підприємства. Дослідженню даного поняття через його тісний зв'язок з економічною безпекою приділяли увагу такі вчені, як В. М. Геєць, М. О. Кизим, Т. С. Клебанова, О. І. Черняк, Т. Г. Васильців, Г. В. Козаченко, В. П. Пономарьов, О. М. Ляшенко, О. В. Арєф'єва, Т. Б. Кузенко, М. М. Єрмошенко [1-3,5,7]. Вони вважали, що фінансова безпека підприємства є складовою частиною економічної безпеки та не може існувати окремо від інших її елементів.

Також О. А. Кириченко та І. В. Кудря [10], О. І. Судакова [11], С. В. Мішина та А. Ю. Мішин [13] зазначали, що без вдосконалення, стратегічної спрямованості та наявності системи, як оперативного, так і стратегічного моніторингу, побудована система

забезпечення фінансової безпеки підприємства не може бути ефективною.

Але всі безумовно визнавали важливу роль фінансової безпеки у діяльності суб'єктів, що господарюють, і тому звертали увагу на те, що вона має бути пріоритетною для сучасних менеджерів у формування фінансової стратегії. Зокрема, О. Л. Пластун [8] назвав фінансову безпеку ефективним засобом попередження банкрутства.

Формулювання цілей дослідження. Метою дослідження є узагальнення теоретико-практичних засад дослідження фінансової безпеки у складі економічної безпеки підприємства та визначення її ключових цілей, завдань і принципів організації.

Основні результати дослідження. У фаховій літературі поняття «фінансова безпека» визначається переважно як складова економічної безпеки підприємства та означає стан підприємства, що характеризується стійкістю, ліквідністю, платоспроможністю та збалансованістю ресурсів.

Для початку варто дати визначення поняттю «економічна безпека». Зупинимось на розгляді окремих тверджень вітчизняних науковців. Так, В. М. Геєць, М. О. Кизим, Т. С. Клебанова та ін. у більш ширшому аспекті визначають економічну безпеку підприємства, як «...характеристику, сутність якої полягає в нормальному функціонуванні економічної системи взагалі, можливості нормальної роботи внутрішньої економічної системи та безболісного включення у світову економічну систему. Коло суб'єктів економічної безпеки охоплює не тільки державу, а й підприємство та особу, які здійснюють самостійну діяльність і забезпечують власну економічну безпеку. Таким чином, залежно від суб'єкта виділяють економічну безпеку особи, підприємства та держави» [1].

Т. Г. Васильців розкриває це поняття, як «...такий стан функціонування, за якого підприємство і його продукція є конкурентоспроможними на ринку та воно одночасно гарантує: найефективніше використання ресурсів, інтелектуального й кадрового потенціалу; стабільність функціонування, сталість та прогресивність розвитку; можливість протидіяти негативним впливам зовнішнього та внутрішнього середовища його функціонування» [2].

Натомість Г. В. Козаченко, В. П. Пономарьов та О. М. Ляшенко визначають економічну безпеку підприємства, як «...міру гармонії в часі й просторі економічних інтересів підприємства з інтересами пов'язаних з ним суб'єктів навколишнього середовища, які діють поза межами підприємства», що вказує насамперед на високий рівень впливу саме зовнішніх загроз на господарську діяльність підприємства [3].

Таким чином, економічна безпека підприємства (рис. 1) являє собою стан, за якого підприємством досягається високий рівень конкурентоспроможності на ринку за найбільш ефективного використання ресурсів, сталого розвитку й адаптивності до зовнішніх та внутрішніх загроз.

Рисунок 1 – Складові економічної безпеки підприємства

Джерело: розроблено авторами на основі матеріалів [4]

Тепер необхідно дати визначення власне фінансовій безпеці підприємства (табл. 1).

Таблиця 1 Визначення вітчизняними та іноземними науковцями поняття «фінансова безпека підприємства»

Науковці	Визначення терміну
О. В. Ареф'єва, Т. Б. Кузенко	«...стан найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів, виявлений у найкращих значеннях фінансових показників прибутковості й рентабельності бізнесу, якості управління й використання основних та оборотних коштів, структури капіталу, норми виплат за цінними паперами підприємства» [5]
І. А. Бланк	«...кількісно і якісно детермінований рівень фінансового стану підприємства, що забезпечує стабільну захищеність його пріоритетних збалансованих фінансових інтересів від ідентифікованих реальних і потенційних загроз зовнішнього й внутрішнього характеру, параметри якого визначаються на основі його фінансової філософії й створюють необхідні передумови фінансової підтримки його стійкого зростання в поточному й перспективному періодах» [6]
М. М. Єрмошенко	«...фінансовий стан, який характеризується збалансованістю та якістю сукупності фінансових інструментів, технологій і послуг, котрі використовуються підприємством, та стійкістю до внутрішніх і зовнішніх загроз» [7]
О. Л. Пластун	«...певний механізм за допомогою якого досягають стабільний розвиток суб'єкта господарювання та забезпечують ефективність його діяльності шляхом використання різних фінансових важелів» [8]
О. С. Журавка	«...здатність суб'єктів підприємництва здійснювати свою господарську, зокрема й фінансову діяльність, ефективно та стабільно шляхом використання сукупності взаємопов'язаних діагностичних, інструментальних і контрольних заходів фінансового характеру» [9]
О. А. Кириченко	«...діяльність з управління ризиками та захисту інтересів підприємства від зовнішніх і внутрішніх загроз з метою забезпечення стабільного розвитку підприємництва та зростання його власного капіталу в поточній і стратегічній перспективах» [10]
О. І. Судакова	«...важлива складова частина економічної безпеки підприємства, що базується на незалежності, ефективності і конкурентоспроможності фінансів підприємства, яка відображається через систему критеріїв і показників його стану, що характеризують збалансованість фінансів, достатню ліквідність активів і наявність необхідних грошових резервів, фінансову стабільність, ступінь захищеності фінансових інтересів на усіх рівнях фінансових відносин» [11]
Г. Дж. Шиназі	«...здатність сприяти та розширювати економічні процеси корпорації, управляти ризиками діяльності та нівелювати їх наслідки. Більше того, категорія фінансової безпеки – така категорія, яка характеризується ознакою неперервності у часі: вона може лише видозмінюватися як похідна сукупності всіх елементів категорії фінансів» [12]
С. В. Мішина, О. Ю. Мішин	«...стан фінансової захищеності та забезпеченості бізнес-процесів, що сприяє запобіганню або попередженню внутрішніх та зовнішніх фінансових загроз та дозволяє забезпечити стабільне функціонування та розширене відтворення з мінімальними фінансовими втратами для підприємства» [13]

Джерело: сформовано авторами

З огляду на вищевикладене, зазначимо, що фінансова безпека підприємства – це одна зі складових частин економічної безпеки, яка характеризується таким фінансовим станом підприємства, при якому воно здатне мінімізувати ризики, протидіяти або попереджувати можливі внутрішні та зовнішні фінансові загрози, забезпечуючи при цьому стабільність діяльності у довгостроковому періоді.

Узагальнивши визначення поняття «фінансова безпека підприємства», ми можемо визначити, що її головну ціль, яка полягає в забезпеченні максимально ефективного та стійкого функціонування суб'єкта, що господарює. Окрім того, фінансова безпека має гарантувати розвиток потенціалу підприємства у стратегічній перспективі.

Для досягнення мети фінансової безпеки підприємства необхідно виконати наступні завдання (рис. 2).

Завдання фінансової безпеки підприємства	• визначення можливих загроз та рівня їх впливу на фінансові результати підприємства;
	• визначення індикаторів фінансової безпеки;
	• мінімізація фінансових ризиків;
	• впровадження системи оцінки та діагностики рівня фінансової безпеки і контроль її ефективності;
	• створення необхідних умов для забезпечення стабільного розвитку підприємства;
	• створення умов для формування збалансованого об'єму фінансових ресурсів, як з внутрішніх, так і з зовнішніх джерел, в тому числі і створення резервів;
	• підтримка фінансової стійкості і платоспроможності підприємства на всіх етапах його життєвого циклу;
	• формування оптимального обсягу і рівня дохідності інвестицій;
	• оперативне впровадження у діяльність підприємства сучасних фінансових інструментів та методів управління.

Рисунок 2 – Завдання фінансової безпеки підприємства

Джерело: розроблено авторами

Зі збільшенням кількості інструментів, завдяки яким можна управляти господарською та фінансовою діяльністю підприємства, і водночас появою нових гібридних криз, перелік завдань може розширюватися. Проте, аби виконати їх успішно та створити ефективну

фінансову стратегію, необхідно правильно обрати метод управління. Для цього ми маємо дотримуватися певних базових принципів фінансової безпеки підприємств (табл. 2).

Таблиця 2 Базові принципи фінансової безпеки підприємств

Принцип	Характеристика
Гнучкості	Оперативне пристосування системи забезпечення фінансової безпеки до змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі діяльності підприємства
Системності	Взаємозв'язок всіх елементів системи забезпечення фінансової безпеки для найбільш ефективного функціонування підприємства
Інтегрованості	Інтегрованість системи забезпечення фінансової безпеки підприємства у сукупну систему фінансового менеджменту
Узгодженості	Узгодженість між собою фінансових рішень та їх відповідність сукупній стратегії розвитку підприємства
Моніторингу	Ефективний механізм спостереження та виявлення можливих загроз має бути невід'ємним елементом системи забезпечення фінансової безпеки підприємства
Орієнтованості	Спрямованість системи забезпечення фінансової безпеки на створення сприятливих умов для досягнення стратегічних цілей
Результативності	Результатом функціонування ефективної системи забезпечення фінансової безпеки підприємства має бути досягнення поставлених стратегічних цілей та можливість подальшого розвитку підприємства
Оптимізації	Максимізація ефективності системи забезпечення фінансової безпеки підприємства при мінімізації витрат на її розробку та реалізацію
Самодостатності	Певна автономія фінансової безпеки від інших складових економічної безпеки підприємства завдяки пріоритетності фінансової складової у господарській діяльності суб'єкта

	господарювання та можливості виміряти її результативність за допомогою кількісних та якісних показників
Самовдосконалення	Безперервний розвиток системи забезпечення фінансової безпеки з врахуванням змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі підприємства
Законності	Інструменти та методи забезпечення фінансової безпеки підприємства мають відповідати чинному законодавству, зокрема господарському законодавству
Інформованості	Фінансовий менеджер або керівник при розробці системи забезпечення фінансової безпеки підприємства та фінансової стратегії має оперувати достатньою та повною інформацією щодо внутрішнього та зовнішнього середовища діяльності підприємства
Превентивності	Здатність системи забезпечення фінансової безпеки підприємства завчасно реагувати та попереджувати ймовірні загрози, або мінімізувати їх негативний вплив

Джерело: розроблено авторами на основі матеріалів [14]

Мельник С. І. виділяє 11 базових принципів, при недотриманні яких неможливо створити ефективну систему забезпечення фінансової безпеки підприємства. Ми, своєю чергою, схарактеризували їх та додали власні, які на нашу думку, також мають важливе значення при побудові фінансової стратегії будь-якого вітчизняного суб'єкта, що господарює, ґрунтуючись на тенденцію приросту кризових явищ в Україні, які безперечно є загрозами для фінансової-господарської діяльності.

Висновки. Узагальнюючи все вищевикладене, ми можемо зробити висновок, що фінансова безпека підприємства є однією зі складових частин економічної безпеки, яка характеризується таким фінансовим станом підприємства, при якому воно здатне мінімізувати ризики, протидіяти або попереджувати можливі внутрішні та зовнішні фінансові загрози,

забезпечуючи при цьому стабільність його функціонування на перспективу.

З огляду на це ми можемо зазначити, що головною метою фінансової безпеки в загальному розумінні є забезпечення максимально ефективного та стійкого функціонування суб'єкта господарювання. Тоді перед ним постає ряд завдань, які необхідно виконати для реалізації даної цілі.

Виконання вищезазначених завдань неможливе без дотримання базових принципів фінансової безпеки, які, як ми вважаємо, доцільно розширити, спираючись на тенденцію приросту кризових явищ в Україні. Зокрема, варто звернути увагу на принципи законності, інформованості та превентивності при побудові ефективного механізму управління фінансовою безпекою підприємств.

Література:

1. Моделирование экономической безопасности : держава, регион, предприятие : монография / Геєць В. М. та ін. ; за ред. В. М. Гейця. Харків : ВД ІНЖЕК, 2006. 240 с.
2. Васильців Т. Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізм зміцнення : монографія. Львів : Арал, 2008. 384 с.
3. Козаченко Г. В., Пономарьов В. П., Ляшенко О. М. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення : монографія. Київ : Лібра, 2003. 280 с.
4. Кузенко Т. Б., Сабліна Н. В. Фінансова безпека підприємства : навчальний посібник. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2020. 123 с.;
5. Ареф'єва О. В., Кузенко Т. Б. Економічні умови формування фінансової складової економічної безпеки. *Актуальні проблеми економіки*. 2009. №1. С. 98-103.
6. Бланк І. А. Управління фінансовою безпекою підприємства. Київ : Ніка-Центр, 2004. 776 с.
7. Ермошенко М. М. Шляхи взаємного впливу фінансової безпеки держави і підприємства. Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. тез доповідей VII Всеукраїнської науково-практичної конференції 25-26 листопада 2004 р. Суми : УАБС НБУ, 2004. С. 23-29.
8. Пластун О. Л. Фінансова безпека господарських суб'єктів як ефективний засіб попередження банкрутства. *Вісник Української академії банківської справи*. 2006. №2. С. 57-60.
9. Журавка О. С., Бондаренко Є. К. Теоретичні аспекти формування системи фінансової безпеки підприємства. *Інноваційна економіка*. 2012. №4. С. 234-237.
10. Кириченко О. А., Кудря І. В. Вдосконалення управління фінансовою безпекою підприємств в умовах кризи. *Інвестиції : практика та досвід*. 2009. №10. С. 22-26.
11. Судакова О. І. Стратегічне управління фінансовою безпекою підприємства. *Економічний простір*. 2008. №9. С. 140-148.
12. Garry J. Shinasi. Defining Financial Stability. IMF Working Paper Series. 2004. WP/04/187. Pp. 1-16.
13. Мишина С. В., Мишин А. Ю. Система експресс-мониторинга фінансової безпеки підприємства. *Актуальні проблеми економіки*. 2015. №1 (163). С. 162-172.
14. Мельник С. І. Управління фінансовою безпекою підприємств: теорія, методологія, практика : монографія. Львів : «Растр-7», 2020. 384 с.

References:

1. Heiets, V. M., Kyzym, M. O., Klebanova, T. S., & Cherniak, O. I. (2006). Modeliuvannia ekonomichnoi bezpeky : derzhava, rehion, pidpriemstvo [Modeling of economic security : state, region, enterprise], VD INZhEK, Kharkiv, Ukraine. 240 [in Ukrainian].

2. Vasylytsiv, T. H. (2008). Ekonomichna bezpeka pidpriemnytstva Ukrainy: stratehiia ta mekhanizm zmitsnennia [Economic security of Ukrainian entrepreneurship: strategy and strengthening mechanism], Aral, Lviv, Ukraine. 384 [in Ukrainian].
3. Kozachenko, H. V., Ponomarov, V. P. & Liashenko, O. M. (2003). Ekonomichna bezpeka pidpriemstva : sutnist ta mekhanizm zabezpechennia [Economic security of the enterprise : essence and mechanism of provision], Libra, Kyiv, Ukraine [in Ukrainian].
4. Kuzenko, T. B. & Sablina, N. V. (2020), Finansova bezpeka pidpriemstva [Financial security of the enterprise], KhNEU im. S. Kuznetsia, Kharkiv, Ukraine [in Ukrainian].
5. Arefieva, O. V. & Kuzenko, T. B. (2009). Economic conditions for the formation of the financial component of economic security. *Aktualni problemy ekonomiky*. 1. 98-103 [in Ukrainian].
6. Blank, I. A. (2004), Upravlinnia finansovoiu bezpekoiu pidpriemstva [Management of financial security of the enterprise], Nika-Tsentr. Kyiv, Ukraine. 776 [in Ukrainian].
7. Yermoshenko, M. M. (2004). Ways of mutual influence of the financial security of the state and the enterprise. *Problemy i perspektyvy rozvytku bankivskoi systemy Ukrainy*, VII Vseukrainska naukovo-praktychna konferentsiia, Sumy, Ukraine, November 25-26. 23-29 [in Ukrainian].
8. Plastun, O. L. (2006). Financial security of business entities as an effective means of preventing bankruptcy. *Visnyk Ukrainiskoi akademii bankivskoi spravy*. 2. 57-60 [in Ukrainian].
9. Zhuravka ,O. S. & Bondarenko, Ye. K. (2012). Theoretical aspects of the formation of the system of financial security of the enterprise. *Innovatsiina ekonomika*. 4. 234-237 [in Ukrainian].
10. Kyrychenko, O. A. & Kudria, I. V. (2009). Improving the management of financial security of enterprises in crisis conditions. *Investytsii : praktyka ta dosvid*. 10. 22-26 [in Ukrainian].
11. Sudakova, O. I. (2008). Strategic management of the financial security of the enterprise. *Ekonomichnyi prostir*. 9. 140-148 [in Ukrainian].
12. Garry, J. Shinasi. (2004). Defining Financial Stability. IMF Working Paper Series. WP/04/187. pp. 1-16 [in English].
13. Myshyna, S. V. & Myshyn, A. Yu. (2015). System of express monitoring of financial security of the enterprise. *Aktualni problemy ekonomiky*. 1 (163). 162-172 [in Ukrainian].
14. Melnyk, S. I. (2020) Upravlinnia finansovoiu bezpekoiu pidpriemstv: teoriia, metodolohiia, praktyka [Management of financial security of enterprises : theory, methodology, practice], Rastr-7, Lviv, Ukraine. 384 [in Ukrainian].

Ця робота ліцензована Creative Commons Attribution 4.0 International License